

RECENZJA
ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
mgr. Tomasza Pawła Kijewskiego
opracowanej pod tytułem

PRZECIWDZIAŁANIE ZAGROŻENIOM
HYBRYDOWYM

1. Ocena ogólna

Rozprawa doktorska pod tytułem *Przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym*, napisana przez magistra Tomasza Pawła KIJEWSKIEGO pod kierunkiem naukowym profesora doktora habilitowanego Waldemara ZUBRZYCKIEGO oraz promotora pomocniczego doktora Marcina LIPKE, jest niewątpliwie interesująca z naukowego punktu widzenia. Tematyka pracy odnosi się do przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, do których można zaliczyć między innymi wojnę informacyjną. Metody jej prowadzenia to np. dezinformacja, propaganda, oszustwo, sabotaż i inne taktyki pozamilitarne, które są od dawna stosowane w celu destabilizacji siły przeciwników.

W dysertacji Doktorant przedstawia tezę, że zagrożenia hybrydowe należy postrzegać jako działania wykorzystujące niestandardowe środki wywierania wpływu, które wykraczają poza ramy tradycyjnych kategorii kinetycznego oddziaływania sił zbrojnych. Działania te eksploatują progi wykrywalności oraz atrybucji, jak również granicę między wojną i pokojem, sprawami wewnętrznymi i zagranicznymi, militarnymi i cywilnymi, sektorem państwowym i sferą prywatnej działalności gospodarczej. Ataki hybrydowe mają na celu ingerencję w proces

decyzyjny obiektu obranego za cel. Zagrożenia hybrydowe to obszary ryzyka generowanego przez niekonwencjonalne, nietypowe działania wojenne – wojnę niewypowiedzianą i prowadzoną niejawnymi metodami. Poruszana tematyka, zawsze aktualna jest szczególnie istotna współcześnie, gdyż odnosi się do obecnych uwarunkowań geopolitycznych i pozwala na analizę działań aktualnie kształtujących układ sił na arenie międzynarodowej.

Celem niniejszej recenzji jest ocena przedłożonej rozprawy doktorskiej pod kątem spełnienia wymagań określonych w artykule 13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. 2017 r. poz. 1789) w związku z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 574).

Doktorant w treści rozprawy wykazał, że hybrydowe metody prowadzenia wojny są od dawna stosowane do destabilizacji przeciwników. Pewną nowością jest natomiast zmieniający się charakter tych zagrożeń. Kiedyś wiodącym przejawem taktyki hybrydowej był konflikt zbrojny, natomiast obecnie są to bardziej działania pozamilitarne. Zmianą w atakach obserwowanych w ostatnich latach jest ich specyfika, szybkość, skala i intensywność, czemu sprzyjają rozwój technologii i globalizacja.

Doktorant podkreśla, że w sytuacji utrzymywania się względnej równowagi sił na arenie międzynarodowej i braku otwartego konfliktu zbrojnego, ataki hybrydowe stanowią coraz istotniejszy oręż, który ma charakter nie mniej groźny niż konwencjonalne środki typowe dla konfliktów zbrojnych i tradycyjnego pola bitwy. Co więcej, zdarza się, że samo tylko zastosowanie działań hybrydowych wystarcza, aby zdecydować o pomyślnym dla danego kraju rozstrzygnięciu sporu międzynarodowego. Cenną częścią pracy jest fragment, w którym Autor przedstawia, silne i słabe strony podejścia do przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, reprezentowanego przez NATO oraz instytucje Unii Europejskiej. Różnice w stosowanych strategiach mają swoje źródło w samym definiowaniu przedmiotowych zagrożeń. Sojusz Północnoatlantycki określa wojnę hybrydową, jako użycie taktyki w celu wykrycia i wykorzystania słabości (przeciwnika) za pomocą środków pozamilitarnych, popartych jednak groźbą użycia konwencjonalnych i niekonwencjonalnych środków militarnych. Unia Europejska posiada znaczące narzędzia oddziaływania tzw. miękkiej i twardej siły, wykorzystując w znacznym stopniu potencjał komunikacyjny, ekonomiczny, presję finansową i gospodarczą. W obszarze zagrożeń hybrydowych następują niewątpliwie zmiany. Rośnie skuteczność wykorzystania zagrożeń hybrydowych w podważaniu zaufania publicznego do instytucji demokratycznych, kwestionowaniu podstawowych wartości społeczeństw, zdobywaniu wpływów i władzy geopolitycznej oraz zdolności do podejmowania decyzji.

W ciekawej treściowo dysertacji, dotyczącej wielowymiarowych i obszernych zagadnień, daje się zauważyć etapowość prowadzonej narracji i argumentacji. Całość opisu procesu badawczego jest opracowana poprawnie, co unaocznia umiejętności autorskie w kwestiach właściwego kształtowania procedury poznawczej. To z kolei jest konieczne przy dokumentowaniu przygotowania autorskiego do pełnienia funkcji przypisywanych pracownikowi naukowemu i tym samym merytorycznej zasadności uzyskania pierwszego stopnia naukowego.

2. Metodologiczna ocena rozprawy

Uwzględniając złożoność przedmiotu poznania należy stwierdzić, że Doktorant podjął się trudnego zadania, wymagającego rozległej i żmudnej pracy badawczej, związanej ze złożonością zdarzeń czy opinii, często tylko w poszukiwaniu drobnych fragmentów przekładających się logicznie na obraz realnej przedmiotowo rzeczywistości. W związku z powyższym należy stwierdzić, że analiza metodologiczna aspektów pracy doktorskiej wskazuje, iż jest ona skonstruowana poprawnie i odpowiada wymogom metodologicznym nauk społecznych.

Recenzowana praca doktorska jest to opracowanie, składające się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia i bibliografii zawartych na 333 stronach.

We wstępie (zawartym na stronach 4-12) Doktorant przedstawił wprowadzenie do tematyki rozprawy doktorskiej, a następnie przejrzysto opisał strukturę pracy.

W rozdziale pierwszym (strony 13-22) pod tytułem *Założenia badawcze*, Doktorant skoncentrował się na przedstawieniu założeń badawczych rozprawy. Opisał zatem cel i problemy badawcze, hipotezy, przedmiot badań, ograniczenia oraz metody, techniki i narzędzia badawcze.

W rozdziale drugim (strony 23-118) pod tytułem *Charakterystyka zagrożeń hybrydowych*, Doktorant rzetelnie przedstawił istotę zagrożeń hybrydowych. Zdefiniował pojęcia, omówił specyfikę konfliktu hybrydowego z użyciem przykładów zagrożeń i ich skutków dla bezpieczeństwa państwa. Z uwagi na duże znaczenie kwestii analizy przypadków Autor zaprezentował dwa przykłady działań hybrydowych na współczesnych teatrach działań. Pierwszym z nich były aktywności w czasie wojny w Syrii od 2011 r. (między siłami prezydenta Baszara al-Asada, a zbrojną opozycją). W drugim studium przypadku przedstawiono rolę działań hybrydowych w czasie konfliktu na Ukrainie (Krym, Donbas – od 2014 r.). Rozdział kończy się wnioskami.

W rozdziale trzecim (strony 119-201), pod tytułem *Rozwiązania stosowane w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym*, Doktorant zgodnie z przyjętą koncepcją dysertacji, przedstawił rozwiązania w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym w Polsce i na świecie. Mając na uwadze poszukiwanie sposobów usprawnienia krajowych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, przeanalizował podejście do przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym dwóch organizacji międzynarodowych: UE i NATO, a także wybranych krajów pozaeuropejskich: Izraela, Australii i Nowej Zelandii. Rozdział kończy się wnioskami.

W rozdziale czwartym (strony 202-235), pod tytułem *Potrzeba usprawnienia sposobów przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym*, Doktorant przedstawił wyniki badań dotyczące potrzeby usprawnienia sposobów przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. Wskazał na znaczenie dynamiki występowania zagrożeń hybrydowych, które cechuje duża zmienność i nieprzewidywalność. Zaznaczył także wpływ nowych i prognozowanych zagrożeń hybrydowych na bezpieczeństwo współczesnego państwa. Na koniec rozdziału Doktorant dokonał jego podsumowania.

W rozdziale piątym (strony 236-312), pod tytułem *Możliwości poprawy sposobów przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym*, Doktorant przedstawił rekomendacje odnośnie do strategicznego podejścia do kwestii przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, wskazując sposoby usprawnienia mechanizmów prawnych i praktycznych systemów reagowania na zagrożenia hybrydowe (m.in. wzmocnienie zdolności obronnych instytucji i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne). Badacz podkreślił także rolę innych instrumentów, których wdrożenie z dużym prawdopodobieństwem podniesie zdolności przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. Wskazał w tym zakresie na kampanie społeczne uświadamiające o zagrożeniach, przeciwdziałanie dezinformacji w mediach społecznościowych, intensyfikację współpracy międzynarodowej w zakresie wykrywania i zwalczania zagrożeń hybrydowych. Rozważania wieńczą wnioski końcowe.

Zakończenie (umieszczone na stronach od 313 do 319) to syntetyczne odniesienie do przeprowadzonego procesu poznania. Badacz w oparciu o konceptualizację po etapie operacjonalizacji formułuje kłamrę ustrukturyzowanej etapowości badań.

Analizując treść problemów badawczych przedstawionych w dysertacji, należy podkreślić, że stanowią one ambitne zadanie badawcze o charakterze deskrypcyjnym, eksplanacyjnym, diagnostycznym i w jakimś stopniu również predykcyjnym. Wygenerowane problemy szczegółowe wyznaczyły drogę postępowania badawczego, którego cechami są

zwięzłość, etapowość, konsekwencja i rzeczowość. Doktorant sformułował problem główny i 5 problemów szczegółowych.

Hipotezy, przyjęte przez Doktoranta na potrzeby badań, są powiązane zarówno z wyznaczonymi celami badań, jak i z problemami badawczymi, choć czytelność założeń badawczych ułatwiłoby ponumerowanie hipotez szczegółowych (zgodnie z odpowiadającymi im problemami badawczymi). Warto jednak podkreślić, że do rozwiązywania problemów zastosowano podejście z wykorzystaniem teoretycznych i empirycznych metod badawczych, stosując w przypadku tych ostatnich wywiad ekspercki. Znowu jednak pojawił się niedosyt poznawczy w postaci liczby ekspertów wytypowanych do badania.

Analizując układ dysertacji z punktu widzenia proporcji między wielkością (obszernością) poszczególnych rozdziałów, należy go uznać za poprawny. Kolejność poszczególnych rozdziałów wynika logicznie z toku prowadzonego procesu poznawczego. Poprawna jest również struktura poszczególnych rozdziałów. Wyraźnie jest w nich dostrzegalna etapowość prowadzonego poznania, jak również logika prezentacji osiągniętych efektów badań.

Literatura przedmiotu dotycząca rozmaitych aspektów rozpatrywanej problematyki została dobrana i wykorzystana poprawnie, choć budzi niedosyt jeżeli chodzi o pozycje zwarte polsko i obcojęzyczne, brak jest również w bibliografii odniesienia źródłowego do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, mimo iż Doktorant pisał o niej w treści dysertacji. W całościowym jednak ujęciu Doktorant wykazał, że nie tylko potrafi zgromadzić materiał badawczy, uporządkować i dokonać selekcji, lecz także posiada umiejętność swobodnego prezentowania treści w formie pożądanej dla prac naukowych. Dodatkowym atutem jest krytyczne podejście do prezentowanej literatury przedmiotu.

Rekapitułując należy stwierdzić, że Doktorant jest przygotowany do samodzielnego prowadzenia badań.

3. Ocena merytoryczna

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi zwarte opracowanie naukowe, liczące 319 stron oraz bibliografię (razem 333 strony).

Pod względem merytorycznym dysertacja wnosi nowe wartości poznawcze. Istotnym elementem procesu badawczego były badania jakościowe przeprowadzone przy użyciu narzędzia w postaci kwestionariusza wywiadu. Na podstawie wyników badania sondażowego oraz wykorzystanych metod teoretycznych Autor przedstawił ekspercką ocenę

zaproprowanych sposobów poprawy skuteczności przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, podkreślając znaczenie rozbudowy siły odstraszania. Autor wnioskuje, że w zakresie zwalczania zagrożeń hybrydowych Polska musi być przygotowana na ich eskalację w postaci przede wszystkim nasilonego wykorzystania imigrantów jako żywej broni, manipulacji rynkiem energii, prób destabilizacji ekonomicznej i ataków w cyberprzestrzeni. Doktorant przedstawia argumenty na rzecz konieczności wprowadzenia wielu zmian, aby skutecznie przeciwdziałać dezinformacji. Działania w tym zakresie wymagają m.in. konsensusu głównych środowisk politycznych i konsultacji społecznych, środków finansowych, konsekwentnych i ponadpartyjnych prac legislacyjnych oraz współpracy z sojusznikami. Przekaz informacyjny z Polski powinien być częściej wzmacniany przez przedstawicieli któregoś z sojusznicznych krajów natowskich, co zwiększa szansę na to, że narracja Warszawy przebijie się przez dezinformacje uważanej za jedną z najlepszych na świecie, doświadczonej dyplomacji stałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ jakim jest Rosja.

W zakończeniu dysertacji Doktorant podsumowuje przeprowadzone badania, umieszczając swoje spostrzeżenia z przeprowadzonego procesu poznawczego. Wyniki analizy badań wykazują, że cel badań jaki został założony — osiągnięto. Treść dysertacji przyczynia się do zwiększenia wiedzy, jej systematyzacji i inspiracji dla rozwojowego podejścia głoszącego, że zagrożenia typu hybrydowego były i nadal są rzeczywistością, z którą trzeba się liczyć we współczesnym środowisku bezpieczeństwa.

Podczas wnikliwej analizy treści rozprawy dostrzec można pewne kwestie, które wymagają wyjaśnienia. Proszę o ich uściślenie:

1. Jednym z dokumentów NATO (o czym nie wspomina Doktorant w treści dysertacji) dotyczącym poruszanej tematyki jest doktryna AJP 10, odnosząca się do pojmowania i zasad wykorzystywania komunikacji strategicznej. **Jakie 5 zdolności wymienia NATO mówiąc o komunikacji strategicznej?**
2. Doktorant wskazał ekspertów wytypowanych do zrealizowanego badania pogłębionego opisując ich dorobek naukowy i doświadczenie praktyczne. Wskazane działanie zostało zrealizowane z dużą rzetelnością, co zasługuje na docenienie. Nie znalazłem jednak opisu charakteru doboru próby. **Jakie można zastosować techniki nieprobabilistycznego doboru próby badawczej i jakie można wskazać ich słabe oraz silne strony?**

3. Odnosząc się do problematyki doboru próby badawczej interesuje mnie **jaka przesłanka okazała się wystarczającą do podjęcia decyzji o zamknięciu próby badawczej na 4 ekspertach? Czy zdaniem Doktoranta ta liczba opinii eksperckich wyczerpuje problematykę, bądź daje badawczą satysfakcję zgromadzenia pogłębionego materiału pierwotnego?**
4. W treści pracy mówi Doktorant o dezinformacji jako o narzędziu walki hybrydowej (np. na stronach 24, 28). **Czy w opinii Doktoranta nie jest to raczej metoda walki informacyjnej, zaś jej narzędziami są np. fake news, deep fake itp?** Proszę o komentarz.
5. Po zapoznaniu się z interesującą treścią dysertacji i przytaczanymi odwołaniami do literatury przedmiotu, interesuje mnie **jak rozumie Doktorant termin „patriotyczni hakerzy”?** Powołuje się Pan na niego w odwołaniu nr 220, choć nie istnieje w pracy przypis o takim numerze.
6. Zastanawia mnie stanowisko Doktoranta wobec pytania **czy zagadnienia budowania w ramach dyplomacji publicznej (cyberdyplomacji) pozytywnego wizerunku Polski jest elementem cyberbezpieczeństwa? Ciekaw jestem również opinii na temat tego czy zwalczanie dezinformacji jest elementem cyberbezpieczeństwa?**
7. **Czy w Pana opinii Polska posiada wystarczające mechanizmy koordynacji współpracy podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem dezinformacji?**
8. Na stronie 275 pisze Doktorant *Wyzwania hybrydowe to zagrożenie horyzontalne i wymaga horyzontalnej odpowiedzi.* **Proszę podać definicję zagrożeń horyzontalnych i wyjaśnić jak rozumie Pan pojęcie horyzontalnych odpowiedzi?**

W podsumowaniu należy stwierdzić, że rozprawa jest napisana poprawnym i precyzyjnym językiem. Rzadko występują w niej błędy edycyjne (interpunkcyjne i tak zwane literówki), i trzeba zaznaczyć, że nie obniżają one wartości pracy. Argumentacja tez oraz przedstawione propozycje nie wzbudzają większych wątpliwości. Poprawność wnioskowania oraz jednoznaczność twierdzeń podnoszą w moim przekonaniu wartość dysertacji, podobnie jak styl opisu naukowego.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska pod tytułem *Przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym*, napisana przez magistra Tomasza Pawła KIJEWSKIEGO pod kierunkiem naukowym profesora doktora habilitowanego Waldemara ZUBRZYCKIEGO oraz promotora pomocniczego doktora Marcina LIPKE, zasługuje na ogólną ocenę pozytywną. Logiczna i spójna całość rozważań pozwalają stwierdzić, że rozprawa spełnia warunki i wymagania niezbędne do nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych. Dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w zakresie zastosowania wyników własnych badań i wskazania koncepcji.

Biorąc pod uwagę metodologiczny i merytoryczny poziom przedstawiony w rozprawie rozwiązań a także ich oryginalność i użyteczność stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 742).

Tym samym rekomenduję przyjęcie dysertacji do dalszego postępowania kwalifikacyjnego i wnoszę o dopuszczenie magistra Tomasza Pawła KIJEWSKIEGO do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

